



Georg Kühlewind Alapítvány

## Hetvenötödik hírlevél

Alapítványunk 75. hírlevelében a Székely Anikóval készült többrészes interjú negyedik, befejező részét olvashatják. Mint az előző három interjú, ez is szerkesztett változata egy több-órás beszélgetésnek. A kérdéseket Pál József fogalmazta és tette fel, a beszélgetésről készült hangfelvételt Szentés Gábor készítette és írta le, és ő készítette a jegyzetek egy részét is. Az életrajzi adatok összegyűjtésében Székely Anna segített, felhasználva Boskovitz Mária *Elhunyt barátaink – Száz év magyar antropozófusai* (szerzői kiadás, 2018) c. könyvét. Köszönöm Bakonyi Katinak, hogy a tulajdonában lévő, itt közölt fotó özléséhez hozzájárult.

Fenyő Ervin

\*

## Interjú

### Székely Anikóval

#### IV. rész

Időpont: 2015.11.01

Helyszín: Solymár, Székely Anna és Pál József lakása

*Pál József:* – Beszéljünk egy kicsit a Waldorf-pedagógia kezdeteiről! A háború előtt is volt már Waldorf-oktatás?

*Székely Anikó:* – Igen. Erről Vámosi Nagy István<sup>1</sup> írt egy könyvet. Csak kéziratban, nem könyv formájában. Ő is a háború előtti Waldorf-iskola diákja volt. Ez az iskola '26-ban létesült, és '33-ig működött. Akkor ugyanis kitört egy járvány, ami miatt az iskolát be kellett zárni. Hitler hazarendelte Magyarországról a német származásúakat, tehát a tanárok nagy részét, merthogy itt németek tanítottak. Pénzügyi nehézségek is keletkeztek. Az iskola tehát 7 évig működött. Göllner Mária<sup>2</sup> alapította, és az alapító összejövetele Albert Steffen<sup>3</sup> is részt vett, itt volt Magyarországon. Az iskola-épület Mária néni Kissvábhegyi út 21. alatt lévő villája volt. Az épület most is megvan, de az utca számozása ma más, úgyhogy ma nem ez a száma. Tábla is jelöli. Az iskolában bentlakó diákok és magyar tanítók is voltak. Az 50-es években egész véletlenül összetalálkoztam a Dimitrov úti iskolában egy olyan tanárral, aki egykor a Kissvábhegyi úti iskolában is tanított, és akivel aztán 6 évig együtt tanítottunk. Amikor az iskola bezárt, azok a magyarok, akik segítették az iskola létrejöttét,

<sup>1</sup> Vámosi Nagy István (1943-1992) zenetörténész, Nagy Emilné dr. Göllner Mária fia

<sup>2</sup> Nagy Emilné dr. Göllner Mária (1894-1982) művelődéstörténész

<sup>3</sup> Albert Steffen (1884-1963) svájci drámaíró, költő, festő, antropozófus, Rudolf Steiner halála után (1925) az Általános Antropozófiai Társaság vezetője.

tovább dolgoztak, antropozófiát tanultak, antropozófiával foglalkoztak. A Waldorf-pedagógia iránti érdeklődés a '80-as években ébredt csak fel újra. Mesterházy Zsuzsa csinált egy csoportot, talán '84-'85-ben. Rudolf Steiner Waldorf-pedagógiai könyveit olvasták. A csoport tagjai közé tartozott Katona János<sup>4</sup> (ma Papp Jánosnak hívják) és a felesége, Kati. Aztán Kabai Kati és férje, Tóth Elek. Kabai Kati most a pesthidegkúti iskolában napközis tanító. A többiekre nem nagyon emlékszem. Nem voltak sokan. De annak az iskolának, ami végül megalakult 1990-ben, az első osztályos gyerekek szülei lettek azok, akikkel egykor Zsuzsa dolgozott. Azzal a munkával párhuzamosan, amit Mesterházy Zsuzsa csinált a szülőkkel, én Czitán Gáborék villájában és kertjében vasárnaponként összegyűjtöttem azokat az óvodás korú gyerekeket, akikből a későbbi Waldorf óvodások lettek. 1988-ban elérkezettnek látszott az idő. A Művelődésügyi Minisztériumban is olyan emberek dolgoztak, akik szívesen láttak egy alternatív kezdeményezést. Solymár látszott a legalkalmasabbnak, hogy itt alakuljon meg az első Waldorf-óvoda és -iskola, mert ez 80%-ban német nyelvű község volt még akkor is, jóllehet a svábok egy részét kitelepítették. A polgármester hajlandó volt egy német eredetű alternatív kezdeményezésben részt venni. Úgyhogy beválasztották őt a Waldorf-kuratóriumba is. A következő emberek tartoztak ide: Czitán Gábor, Jakab Tibor, Makovecz Imre<sup>5</sup>, Szilágyi Péter, Székely György, és a polgármester asszony. Először egyesületi formában, és nem is egyedül. Egy egészséggel kapcsolatos reform-egyesület munkájához csatlakozott a pedagógiai kezdeményezés, ami először csak óvoda volt. Gyuri külföldi útjai során keresett egy olyan német anyanyelvű Waldorf-óvónőt, aki ide jön majd, és tanítja a gyakorlatban, hogy néz ki egy Waldorf-óvoda. Így találta meg Anette Stroteich-et Stuttgartban. És Anette vállalta, hogy eljön Magyarországra, itt fog élni, és tanítani fogja a leendő óvónőket. 1988-ban érkezett. Hónapokig azzal foglalkozott, hogy magyarul tanult. Én tanítottam őt. És '89 januárjában megnyílt az óvoda úgy, hogy Anette magyar népdalokat és magyar népmeséket tudott. Magyar nyelven folyt a játék, az ének, a reggeli ima, a mese, tehát minden magyarul történt. Anette-nek nagyon sok előítélettel kellett megbirkóznia. Mert itt ugyan könyvekből ismerték a Waldorf-pedagógia főbb vonásait, de gyakorlatban ezt itt eddig senki nem művelte. Nagyon sok hiedelem, vélemény volt a Waldorf-pedagógiával kapcsolatban, ami egyáltalán nem állta meg a helyét. Anette nagy szigorúsággal ezt mind helyesbítette és rendbe rakta. Tehát '89 januárjában indult az óvoda – és ugyanebben az év szeptemberében az első iskolai osztály. Méghozzá Solymáron, az Apáczai Művelődési Ház egyik termében. Ami nem volt egyszerű dolog. Sok esetben előfordult, hogy az egyik teremben trombitapróba volt, a mellette levőben meg tanítás. Kb. 30-31 gyerek volt az első osztályban. Az első tanító, Krigovszky Anna '88 júniusában fejezte be stuttgarti tanulmányait, és '89 szeptemberében kezdte az első osztályt. Mire hazajött, egy következő stuttgarti hallgató is készenlében állt: Bakonyi Kati.



Bakonyi Katival 1991. szeptember 29-én

<sup>4</sup> Katona (Papp) János (†2018)

<sup>5</sup> Makovecz Imre (1935-2011) építész

Eleinte az volt a legnehezebb kérdés: ki lesz a következő tanító? Képzés akkor még nem volt Magyarországon. Az iskolában is sok nehézség volt. A szülőknek meg kellett magyarázni, miért nem haladunk az állami iskolával azonos tempóban. Miért tanulunk lassabban írni-olvasni? Miért tanulunk másképpen számolni? Mire való a sok művészeti tárgy? Mi a szabad vallás? Az is érdekes történet, hogy körülbelül október végén, novemberben, érkezettnek láttuk az időt, hogy a szülőkkel beszéljünk az ún. szabad vallás bevezetéséről. Olyan botrányosan ért véget az első megbeszélés, hogy amikor a szülők hazamentek, Solymár visszhangzott a csúfolódásoktól, átkozódásoktól, véleménynyilvánításoktól... Hogy „mire való ez az egész, mikor én ateista vagyok!?” „Mire való ez az egész, mikor én katolikus vagyok!?” Úgyhogy eredménytelen volt az előadás, amit én tartottam. Pedig Darvas János is ott volt, és ő is igyekezett elmondani, miről van szó. Egy hónap múlva történt, hogy Krigovszky Anna beteg lett. És senki nem volt itt Magyarországon, aki az iskolához tartozott, és tudott volna a gyerekekkel magyarul beszélni. Itt volt Clemens,<sup>6</sup> aki akkor még nem tudott magyarul, és itt volt Darvas János mint segítőtanár, aki nagyon rosszul beszélt magyarul – így nem lehetett egy osztály elé állni. Hát nem maradt más hátra, hívtak engem, hogy jöjjenek helyettesíteni Krigovszky Annát addig, amíg meggyógyul. Fogalmam sem volt, Anna hol tart a tananyagban, mit csinált – be kellett ugranom! Ott volt 31 gyerek! Nem lehetett az iskolát bezárni! Az első nap a gyerekek hazamentek, hogy „ilyen jó volt, olyan jó volt Anikó nénivel. Ezt csináltuk, azt csináltuk, amazt csináltuk”. Úgyhogy megint érkezettnek láttam az időt, hogy hívjunk össze egy szülői értekezletet, és próbáljunk meg ismét beszélni a szabad vallásról. A következő héten, miután Krigovszky Anna helyettesítse befejeződött, összehívtuk a szülőket. 31-ből 28-an iratkoztak be szabad vallásra. A szülők tehát ha nem is a szabad vallás, de személyemet illetően megnyugodtak, hogy olyan nagyon nagy baj nem lehet, ha a gyerekek velem vannak hetente egy órát. Akik akkor nem iratkoztak be, azok az évek folyamán nagyrészt csatlakoztak. A szülők tehát lassan megnyugodtak. Sőt, egyre áldozatkészebbek lettek. Gyerekeket kísérték, gyerekeket vettek magukhoz délután, akiknek a szülei dolgoztak. Támogatták az iskolai kirándulásokat. Meg lehetett őket tanítani azokra a művészeti foglalatosságokra, amiket a gyerekekkel csináltunk. A szülői értekezleteken volt festés, volt euritmia. A szülők részt vettek. Számtanórát tartottunk a szülőkkel. Megmutattuk, hogy mit miért csinálunk. És a szülők megnyugodtak. És barátságok is kötődtek közöttük. Ha jól emlékszem, 2 év múlva indult meg a továbbképzés. Nem akkreditált módon, mint ma. Ma akkreditált a Waldorf-képzés. Úgy történt ez, hogy az első év itt volt Magyarországon, a 2. és 3. év Wittenben (Németország), a 4. év megint Magyarországon, amikor már hospitálásról volt szó, és arról, hogy az illető anyanyelven tanítson, tartson órákat. A solymári képzés a József Attila utcában volt, ahol ma is, Vekerdy Tamás<sup>7</sup> vezette. A posztgraduális képzés pedig feltételezte, hogy a hallgatónak már van pedagógiai diplomája, csak így iratkozhatott be erre a képzésre. Mesterházy Zsuzsa vezette. Én mind a két helyen tanítottam évekig. A Mesterházy Zsuzsa-féle képzés abban az épületben volt, ahova tanítóképzőbe jártam, a Damjanich utcában. És volt egy pár olyan épület a Waldorf-közegben, ahol azelőtt antropozófusok éltek. A Damjanich utcai tanítóképző épületét bombatalálat érte a II. világháborúban, de ugyanott fölépült egy új épület, ami a Bárczi Géza Gyógypedagógiai Főiskola épülete lett. Ott volt a Waldorf-képzés. Tehát ugyanoda jártam, ahová diákkoromban. A solymári óvoda mellett megindult a Bólyai utcai óvoda is, ami ugyanabban az épületben volt, ahol Török Emil<sup>8</sup> antropozófus élt a családjával annak idején. Átmenetileg valamelyik nagy kommunista bitorolta ezt az épületet, aztán a Török család részben kihalt, részben nem – az utódok átadták ezt az épületet a Waldorf-óvodának. A földszinten volt a Waldorf-, az emeleten egy állami óvoda. Lassan mind a két képzésvezető hívni kezdte a külföldi szakértőket, külföldön tanító tanárokat. A

---

<sup>6</sup> Clemens Schleuning – euritmista

<sup>7</sup> Vekerdy Tamás (1935 – 2019) – gyermekpszichológus, író

<sup>8</sup> Török Emil (1888-1971) hivatalnok; háza: Budapest, II. Bólyai utca 15.; családjával kivándorolt Angliába. Felesége, Lechner Margit (1896-1953) már Londonban halt meg. A házaspárnak lányai voltak. A 74. hírlevél 4. oldalán a 22. lánbjegyzete téves. Anikó által ott említett tények, erre a családra vonatkoznak. A tévedésért az olvasók elnézését kérem. F. E.

posztgraduálison másfél év alatt, a solymári nappali képzésen négy év alatt képezték a Waldorf-tanárokat. Ezek közül nem mindenki lett gyakorló Waldorf-tanár. Ha 30 ember végzett egy évfolyamban, abból maximum 10 ember tanított, de, azt hiszem, sokat mondok. A többiek elmentek más pályára. Kiderült, hogy csak azért jártak ide, hogy évekre kimehessen Németországba. Németország mellett Angliába és Amerikába is küldtünk tanulni diákokat. És a tanuló diákok után a képzés tanárai elmentek, hogy meglátogassák őket, végig hallgatták a tanulmányok egy részét. Én például Heidenheimbe kísértem diákokat. Éneket tanítottam, és ott nagyszerű énekórákat hallottam. Idővel sok minden megváltozott. Nem olyan volt a folytatás, mint a kezdet. Tantárgyak is változtak. Mesterházy Zsuzsánál például a szociális hármastagozódás tantárgy lett Kálmán István<sup>9</sup> vezetésével. Elmaradt a „tudati gyakorlatok” óra ’96-’97-től. Ez eltűnt a solymári képzésből is. Tehát sok minden átalakult a kezdetek óta. Mivel a hallgatók nem tudtak megtanulni egy éven belül angolul vagy németül, hogy szakirodalmat tudjanak olvasni eredeti nyelven, megindult a német nyelv tanítása Solymáron. És ez a mai napig is tart.

*Pál József:* – Amikor az első intézmény megalakult, ’89-ben vagy ’90-ben, akkor ez volt az egyetlen ilyen Magyarországon?

*Székely Anikó:* – Igen, az első. ’91-’92-ben alakult meg a dunakeszi, a következő évben a gödöllői Waldorf-iskola. Ez a kettő Uray Gyuri<sup>10</sup> kezdeményezése volt. Ő nagyon sokat tett azért, hogy a gödöllői és a dunakeszi szülőket „felajzza”. Én is sok előadást tartottam mindkét helyen. Nem felejttem el, hogy amikor Dunakeszin évnnyitó volt, a falu trombitazenekara fújta a legközelebbi domb tetejéről, az egész falu zengett az iskolaalapítással kapcsolatos trombitálástól. Hát ilyenekkel bőven meg kellett alkudni. Bizony. Aztán megalakult a gödöllői és a Bolyai utcai óvoda. A gödöllői óvoda német segítőóvónője Ursula Kemper<sup>11</sup> volt, annak az Ursula Kempernek<sup>12</sup> az anyja, aki Ervin<sup>13</sup> felesége lett tízegyházy év múlva. De akkor nem ismerték még egymást. Ursula, az idősebbik, férjével<sup>14</sup> együtt 4 évig volt Magyarországon. És nagyon szépen tette a dolgát. De érdekes módon ez a három óvónő lélekben állandóan ellenállt a másiknak. Mindegyik elégedetlen volt a másikkal.

*Székely Anna:* – Melyik három?

*Székely Anikó:* – Anette, Babi<sup>15</sup> és Ursula. Mindegyik kritizálta a másikat. Inkább azt mondanám: Anette kritizálta mind a kettőt. Inkább így mondanám.

*Pál József:* – Honnan ismerték egymás munkáját?

*Székely Anikó:* – Ők összejöttek azért, voltak konferenciák, amin mindenki részt vett. Volt, hogy a környező országokból hívtunk óvónőket, és megmutattuk nekik, hogy íme, itt a Waldorf így néz ki. Ilyen módon ismertem én meg Rosa barátnőmet, aki eljött, hogy az óvodát megismerje. Ő fordította le a könyvem<sup>16</sup> románra. Fia Amerikába került, és még most is ott van, és tanít a springwaldi iskolában. Miután megalakult a gödöllői és a dunakeszi iskola, ez utóbbi nagyon sok kritikának volt kitéve. A Vekerdy-gyerekek is oda jártak. Sam Betts angol segítőtanár gyerekei is. A sok kritikában tönkre ment az iskola, és feloszlott. Először átment Gödre. De nem volt háttere. Se anyagilag, se eszmeileg. Aztán lassan megalakult a váci iskola is. A dunakeszi iskolában, ahol 2 éven át tanítottam, semmi olyat nem vettem észre, ami miatt ezt az iskolát be kellett volna zárni. Bezárták. De közben egymás után nyíltak az óvodák. Szeged, Debrecen, Tata, Győr ...

---

<sup>9</sup> Kálmán István (1937-2020) vegyész-mérnök

<sup>10</sup> Uray György (1935-1998) ének- és történelem-szakos tanár

<sup>11</sup> Ursula Kemper (1932-)

<sup>12</sup> Ursula Maria Kemper (1960-)

<sup>13</sup> Fenyő Ervin – színész, irodalomtanár

<sup>14</sup> Theodor Kemper (1928-2021)

<sup>15</sup> Paulovics Henriett, a Bolyai utcai óvoda első vezetőóvónője, a Georg Kühlewind Alapítvány alapítója

<sup>16</sup> Székely Anikó: *Égi lajtorján. A spontán vallásosságtól a megismerésig.* (Kláriss Kiadó, Budapest, 2012)

*Székelly Anna:* – Miskolc ...

*Székelly Anikó:* – Veszprém. És iskolák. Én mindegyikben jártam. Nemcsak én, hanem sokszor vittem magammal az éppen itt levő segítőtanárt is. Darvas János után Brigitte Geiser jött velem vidékre, ő Frankfurtból való volt. Együtt dolgozott azzal a Hildával, aki itt Solymáron a sváb kultúra egyik oszlopa. Aztán Nelke van der Sloot Hollandiából. Hosszú évekig volt itt. Vele is mentem. És olyan meleg, olyan szép kapcsolat volt közöttünk, hogy amikor németül tartotta az előadásait, és én fordítottam, és ő nem tudta hirtelen a német szöveget sem, mert abban sem volt nagyon biztos, hollandul mondta tovább – én a hollandot is le tudtam fordítani... És akkor lassan elmaradtak a segítőtanárok. Több, mint 30 iskola van ma már Magyarországon, és ennél sokkal több óvoda.

*Pál József:* – Igaz, hogy Solymár valahogy ősforrás volt ezek szerint, hogy helyet biztosított a Waldorf-mozgalom számára?

*Székelly Anikó:* – Igen.

*Pál József:* – És ez akkor a polgármester asszonynak volt – mondjuk így – hivatali szempontból köszönhető?

*Székelly Anikó:* – Is. Igen.

*Pál József:* – De ő akkor még nem polgármester asszony volt. '88-ban még ...

*Székelly Anikó:* – Jaj, igen. Tanács volt, persze. Tanácselnök.

*Pál József:* – Akkor ez az ő részéről, '88-ban, bizonyos fokú bátorság volt, nem?

*Székelly Anikó:* – Hógyne! Nem tudom, hogy hívták a minisztériumban azt, aki...A neve G-vel kezdődik...

*Székelly Anna:* – Glatz. Glatz Ferenc<sup>17</sup>.

*Székelly Anikó:* – Ő volt az, aki nagyon tudta segíteni ezt a dolgot, igen.

*Pál József:* – Később az Akadémia elnöke lett.

*Székelly Anikó:* – A már működő tanárokat néha együtt vitték hospitálni, hogy így tartsunk kapcsolatot a külföldi Waldorf-iskolákkal. Így kerültünk Bécsbe, az ún. Mauer Schuléba, már Lengyelországban, Szlovákiában, Szlovéniában működő Waldorf-iskolák tanárai is jelen voltak. Négy magyar diák tanult akkor Bécsben. Az egyik az akkor 20 éves Kulcsár Gábor volt. Két másik: Szecsődi Attila és János – akik ma Óbudát vezetik. A negyedik végül kinn maradt Bécsben.

*Pál József:* – A 70-es, 80-as években, tehát mielőtt a Waldorf-mozgalom megindult itt Solymáron, rajtatok kívül senki nem volt, aki ismerte vagy egyáltalán találkozott volna a valóságban a Waldorf-oktatással?

*Székelly Anikó:* – A '70-ben, '80-ban még mi se találkoztunk. '84-ben arra gondoltam, hogy megnézem külföldön, mi ez a Christengemeinschaft,<sup>18</sup> és ha tetszik, lehet, hogy papnő leszek, elvégzem a szemináriumot. Kimentem Irene Johansonhoz, aki egy nagyon híres Christengemeinschaft-papnő volt Münchenben. És hetekig dolgoztunk együtt úgy, hogy vitt mindenhová. Minden reggel 6-kor ott voltam egy istentiszteleten. Minden nap más tartotta. Előadásokra, esküvőkre, esküvő előtti beszélgetésekre, temetésekre, keresztelekre. Mindenhova. Nagyon szép volt. Sok minden nagyon bensőséges volt. Például a szentáldozás az istentiszteleten. Nagyon bensőséges. Egy valami volt, ami nekem visszás volt. Hogy minden egyes megmozduláskor, tehát mondjuk egy keresztelezőn vagy esküvőn – a papnak különböző színekbe kellett öltöznie. Az egyik esetben bejön fehérben. A másik esetben pirosban. A harmadik esetben lilában. A negyedik esetben ilyen, olyan, amolyan. Hát ezt a

---

<sup>17</sup> Glatz Ferenc (1941-) történész

<sup>18</sup> Christengemeinschaft (Keresztény közösség) – Rudolf Steiner inspirálta, antropozófiai alapokra épülő keresztény egyház. Alapítója és első vezetője Friedrich Rittelmeyer (1872-1938) német lutheránus teológus volt.

cirkuszt! Azt gondoltam magamban: utána nézek ennek. Lehet, hogy minden rendben van, csak ez nem jó. Valami művi, valami iparművészeti jelleg van az egészben a természetes Istenhez fordulás mellett vagy helyett. Irene bevitt az iskolába, ahol nagyon tisztességesen megmutatta nekem a szabad vallást. Fogalmam sem volt addig erről. S ez nagyon tetszett nekem. És többször elmentem szabad vallás órára. Münchenben laktam én is, nem Irene-nél, de a közelében ...

*Pál József:* – Milyen iskolába vitt?

*Székeley Anikó:* – Waldorf-iskolába. Az egyik münchenibe. Mert München nagyon nagy, több Waldorf-iskolája is van. És az egyikben tanított mint Christengemeinschaft-papnő. Mondtam neki, hogy én nagyon szeretném ezt megtanulni. A Starnberger See<sup>19</sup> mellett van egy Freudenberg/Söcking nevű kisváros, nyaralóhely. Meghívott oda. Ott egy olyan kurzust tartott, ahol Christengemeinschaft- és szabad vallás-tanárok voltak együtt. És úgy tartotta a szemináriumát, hogy „ez a Christengemeinschaft-papoknak vagy tanároknak szól”, „ez meg a szabad vallás-tanároknak”. Volt különbség. Végig ezt a kettősséget mutatta meg. A környezet gyönyörű volt. A Starnbergi tó arról nevezetes, hogy ebbe a tóba fulladt bele Ludwig bajor király<sup>20</sup>. Wagnert<sup>21</sup> támogatta annak idején, Wagner-rajongó volt. Nem volt egészen beszámítható. Nagyon emlékezetes nekem ez a kurzus, és nagyon hálás voltam Frau Johanssonnak, aki ott kvázi maga mellé vett. Én ezt a kurzust ingyen végeztem, ingyen laktam, szeretetből adta. És akkor '89-90-ben, mikor megindult a Waldorf-iskola, akkor Darvas János jött, és azt kérdezte: „Te még olyan fiatal vagy, nem kéne neked itt tanítanod?” Mert addig arról volt szó, hogy Krigovszky Anna jön, meg az euritmista Clemens – és kész. Jó, de hát mit? Azt mondja: „Kézimunkát!” „Dehogyan tanítok én kézimunkát!” „Éneket?” Mondom: „Ahhoz én már öreg vagyok! Ahhoz tempó kell, és rengeteg munka – nem való nekem.” Én tényleg nyugdíjas, 60 fölött voltam. És akkor azt mondta: „Hát a szabad vallás?” Persze! Teljesen elfelejtettem addigra, hogy én azt elvégeztem, képes vagyok tanítani, itt van a zsebemben. És akkor még nagyon sokat tanultam Darvas Jánostól. Hospitáltam megint csak a Mauer Schulében. És mikor Amerikában voltam annak idején '85-ben, akkor is hospitáltam az amerikai vallásórákon. Tehát volt már valami, amit tudtam. És akkor el mertem vállalni. Ez tehát az én részem ebben. És akkor úgy csináltuk – annak idején másképp, mint ma –: először Krigovszky Anna jól belejött a munkájába. Nem volt könnyű helyzetben, hiszen először volt Waldorf-tanítás Magyarországon. És mikor már jól ment a napi foglalkozási rend, február lett, akkor léptem be én. És akkor kezdődött a szabad vallás-oktatás.

*Pál József:* – Abban az időben már Gyuri is foglalkozott neveléssel, oktatással, úgy emlékszem, már a '80-as évek közepén...

*Székeley Anikó:* – A *Csillaggyerekeket*<sup>22</sup> a század végén írta. Igen.

*Pál József:* – Tulajdonképpen azok, akiket említettél az elején, ők voltak a forrás. Tehát nem köthető senkihez. De nyilván voltak, akik emlékeztek a háború előtti Waldorf-mozgalomra.

*Székeley Anikó:* – Vekerdy nyilván sokkal többet tudott erről. Vagy Jakab Tibor, aki a Lucas-klinikán dolgozott évekig, ő is ismerte a Waldorf-pedagógiát. Legalábbis jobban, mint a többiek. De Makovecz Imrének szerintem fogalma se volt arról, hogy mi ez.

*Pál József:* – Ő Török Sándorhoz<sup>23</sup> járt?

*Székeley Anikó:* – Igen.

*Pál József:* – Török Sándor kimaradt ebből a Waldorf-dologból?

---

<sup>19</sup> Starnberger See – tó Müncchentől 20 kilométerre, délnyugati irányban

<sup>20</sup> Ludwig bajor király (1845-1886) 1864-től Bajorország uralkodója, más néven az „örült Ludwig király”

<sup>21</sup> Richard Wagner (1813-1883)

<sup>22</sup> Georg Kühlewind: *Csillaggyerekek*. (Klárís Kiadó, Budapest, 2003)

<sup>23</sup> Török Sándor (1904-1985) író

*Székely Anikó:* – Akkor már, úgy tudom, meghalt.

*Szentes Gábor:* – Az alapítvány az ő nevét viseli.

*Székely Anikó:* – Igen. Hát én ezeket az oldalait éltem át a dolgoknak. És állandóan vannak tévelygések, rátalálások. Ennek állandóan meg kell újulnia. Itt írja éppen Mezei Kati, hogy a következő programmal kapcsolatban, hogy „Lehet-e ugyanúgy ünnepelni, mint például 10 éve?” Ebben benne van, hogy nem lehet. És nagyon örülök, hogy ez eszébe jutott.

*Pál József:* – Említetted, hogy idővel elmaradtak a tudati iskolázás órái. Miért maradtak el? Egyáltalán: lehet enélkül Waldorf-pedagógussá válni?

*Székely Anikó:* – Ennek nagyon sok oka van. Zsuzsa megpróbálta átvenni azt a formát, azokat a tantárgyakat, amiket külföldön tanítanak. Egy alkalommal két napra elmentünk Bécsbe, és a bécsi szemináriumnak a vezetőjével, Tobias Richterrel beszélgettünk. És Zsuzsa úgy jött haza, hogy „Most már tudom, mit kell tanítani! Csak praktikus dolgokat!” Na, gondoltam, a legpraktikusabb, ha az ember a szellemhez fordul. De ő ez alatt azt értette, hogy a szociális hármas tagozódás... Úgyhogy Gyuri óráiból elvettek, Kálmán Istvánt meghívták. Gyuri órái helyett Kálmán István adott elő nagy sikerrel, és akkor Gyuri azt mondta, hogy „Én oda megyek, ahol meghallgatnak”. És többet kezdett utazni. Akkor kezdett igazán többet utazni, amikor nem volt megköltve. Anette egész egyszerűen egy bizonyos ősztől nem hívta meg többé<sup>24</sup>. Anélkül, hogy egy szót szólt volna. Úgyhogy itt állt Gyuri, hogy úgy mondjam, szedetlen faként, hogy ősszel folytatódik majd a képzés, és akkor kiderült, hogy a posztgraduálison van kéthetenként egy óra, az óvóképzésen pedig már ennyi sincs. Meg se várta, mi van itt Solymáron – elfogadta az összes külföldi meghívást, és nem mondta azt, hogy „nem lehet, mert itt óráim van”. És akkor ez sokáig így ment, amíg egyszer-egyszer Mesterházy Zsuzsa rá nem szánta magát, hogy meghívja Ervint. Akkor itt is meghívták Ervint, de délután 4-től 5-ig. Szóval rossz időpontban. Kitoltak vele. Lack Gábor<sup>25</sup> meg túl sokat követelt, azt kérte, hogy legyen egyben 4 óra, vagy ilyesmi. És meg volt sértődve, hogy betették helyette az agyagozást. Így maradt tehát nem 4 óra, csak kettő. Lehet, hogy Gábornak ezzel meg kellett volna alkudnia, hogy nem lehet egy szemináriumon 4 órát *ma* ezzel tölteni. Nem lehet. Most Pistivel<sup>26</sup> próbálkoznak fakultatív módon. Az ötlet onnan ered, hogy tavaly meghívtam Kulcsár Gábort ide, és odaadtam neki Gyuri egy írását... *Pedagógusképzés a XXI. században*, vagy valami ilyesmi a címe. És mondtam neki, hogy „te ezt meg tudnád csinálni?”. Beszélgettem vele egy kicsit. Elment Pisti könyvbemutatójára, és ott meghívta Pistit, miután látta, hogy milyen kommunikatív. Hát ennyi.

\*

## Utószó

A beszélgetés Anikóval, vagyis a hangfelvétel itt véget ér. Nem volt fáradt, még később is sok történetet mesélt nagy örömmel, sokat kacagott rajtuk. De ő kérte, hogy ne folytassuk tovább – a felvételt. Talán szerénységből „*bát ennyi*”. Hát ennyi? Nem, ennél több, sokkal több.

Néhány órás felvétel CD lemezen, néhány levélben majd egy évszázad. És micsoda század! Még ma is félelemmel tölt el, ha elképzelem azt az életet. Az emlékek cserép darabjaiból olyan fenyegető, sötét világ borul fölénk, hogy kétségbeesve menekülnénk, ha csak egy órára vissza kellene repülnünk a múltba; pedig nekik ez volt az életük, ez volt a sorsuk. S mit hagytak reánk: „*ennek állandóan meg kell újulnia*”. Ennyit.

A felvétel aztán elkészült, karácsonyi ajándékként, büszkén és nagy örömmel adta a gyerekeinek, unokáinak.

*Pál József*

<sup>24</sup> A megjegyzés az Anette Stroteich vezette óvónőképzésre vonatkozik.

<sup>25</sup> Lack Gábor (1939-2007) programozó matematikus

<sup>26</sup> Székely István, Anikó fia